

har interesse og værdi, fordi den tegner et udmærket billede af Laust Rasmussens personlighed. Dernæst får den betydning ved at behandle vilkårene for socialdemokratisk arbejde ude i provinsen i årtierne før 1900 og lige derefter; til denne skildring har forfatteren kunnet nyde godt af utrykte erindringer af Laust Rasmussen. Erindringerne citeres fyldigt, og skønt de vel ikke ændrer billedet af den tidlige arbejderbevægelse, er de et ikke ringe tilskud til et ellers kildefattigt afsnit af dansk historie.

Vagn Dybdahl.

Gert Munch (red.): K. K. Steincke – socialismens aristokrat. (Stig Vendelkær, 1963). 146 s + 14 s. faksimilysider.

En række politikere, videnskabsmænd og skribenter har her med mindre artikler bidraget til en karakteristik af Steincke. Under et er det blevet en bog, der ganske udmærket belyser de forskellige sider af Steinckes person og virksomhed; men det, der fremlægges, føjer ikke egentlig nyt til det selvportræt, som er givet i den store selvbiografi. Heller ikke i detaljen er der nyheder af særlig betydning.

Vagn Dybdahl.

Einar Cohn: Danske pengeforhold 1914–1936. (Gad, 1963). 138 s.

Da Einar Cohn i 1957–58 udsendte jubilæumsskriftet for Privatbanken i København, behandlede han de almindelige pengeforhold meget indgående. Fra 1914 blev fremstillingen imidlertid meget kortfattet (for kortfattet), hvad grunden end kan have været. Den nye, lille bog virker nærmest som en fortsættelse af skildringen i jubilæumsskriftet. På en række punkter bringes der nye enkeltheder – for en væsentlig parts vedkommende byggede på oplysninger i Nationalbankens

direktionsprotokol. Sammenlignet med fremstillingen af de samme problemer i Schultz Danmarks Historie er der ikke nyt i hovedlinjerne, mens der nok er mere om pengepolitikens mekanisme. Dette fremkaldes så meget mere som bogens betragtningsmåde skyder en række sociale og politiske forhold til side, som ellers influerede på pengeforholdene; en fremgangsmåde som altså til gengæld får disse sidste til at fremtræde noget klarere, men dog ikke altid mere forklarede. Dette gælder bl. a. konverteringspolitikens sammenbrud i 1930'erne, hvori der stadig er en hel del dunkelhed. Einar Cohns bog er imidlertid en væsentlig håndsrækning til historikerne, navnlig på grund af den gode belysning af enkelt-situationer; noget mere tabelmateriale ville have været bekvemt for læseren, der nu under læsningen må søge det andre steder for at fastholde udviklingen.

Vagn Dybdahl.

Henrik S. Nissen og Henning Poulsen: På dansk friheds grund. Dansk Ungdomssamvirke og De ældres Råd 1940–1945. (Gyldendal, 1963). 328 s.

To historikere har her sluttet sig sammen om at behandle Ungdomssamvirkets historie. Til den knytter de også oplysninger om det såkaldte De ældres Råd, der var en løst opbygget, grundtvigsk præget organisation, som dels støttede Ungdomssamvirket, dels virkede inden for høj-skolekredse landet over ved at informere om de politiske spørgsmål og samarbejdspartiernes standpunkter; ledende var bl. a. den radikale Jørgen Jørgensen og venstremanden Knud Kristensen.

Bogen indledes med en statusopgørelse for det politiske liv i 1930'erne med særlig vægt på forholdene inden for partiernes ungdomsbevægelser. Det er en god oversigt, og den er nødvendig; det er endog et spørgsmål, om den er tilstrækkelig fyldig. En

nærmere redegørelse for ungdomsorganisationernes arbejde med bl. a. studiekredse og alment kulturelle arrangementer ville have vist, at Ungdomssamvirkets kommende arbejde i mindre grad bød på nyt på disse områder. Der ofres også forholdsvis megen plads på forholdene inden for K. U. i disse år; tankegangen er øjensynlig at fremhæve de nazistiske tendenser inden for denne organisation for derved at understrege betydningen af Ungdomssamvirkets senere arbejde for demokrati og parlamentarisme. Der kunne dog nok være grund til at advare mod den herskende tendens til at sætte antiparlamentarisme og uvilke mod udbredt folkelig politisk indflydelse lig med nazisme; sådanne anskuelser har dybe rødder i konservatismen. Med dette være ikke sagt, at afsmitning fra fascisme eller nazisme ikke fandtes. Der savnes også i denne indledning en noget nærmere redegørelse for forholdene inden for D. S. U. Det havde vel været naturligt at understrege bevægelsens kulturpolitik, fordi den er en af forudsætningerne for, at det folkeligt-kulturelle, af grundtvigsk oprindelse, i Ungdomssamvirket kunne omplantes til byerne.

I D. S. U. var der også på forhånd en klar opfattelse af, at det drejede sig om organiseret at kæmpe mod nazismen – den fandtes ikke i andre ungdomsbevægelser (ungkommunisterne undtagen). Allerede i 1932 vendte Hans Hedtoft sig i »Rød Ungdom« mod det pacifistiske princip, »for deltagere i en socialistisk bevægelse, der i visse europæiske lande hver dag er truet på livet i bogstavelig forstand af fascistiske bander, er det uegnet, ja farligt. Ydre forhold kan under sådanne forhold bevirke, at arbejderne tvunget af magtudøvelse fra modpartens side, hvor nødigt man end vil, må forlade den fredelige demokratiske arbejdsmåde, Socialdemokratiet er tilhænger af«. Påvirket af trepile-bevægelsen organiserede Hedtoft

i de følgende år et propagandaapparat, der med symboler og slagord ligesom nazismen byggede på moderne massepsykologi, og på samme tid udvikledes organisationsapparatet, så det kunne tage kampen op mod nazismen. Det stod klart for de unge ledere, at det gjaldt om ikke at lade sig løbe over ende; dette forklarer sikkert også, hvorfor D. S. U. i Ungdomssamvirket var den organisation, der var mest tilbøjelig til at bøje af for de andre foreninger for at bevare fronten usvækket. Det gjaldt om at holde organisationerne intakte.

I det indledende kapitel savner man også en omtale af den i trediveerne så intenst diskuterede politiske ligestyldighed hos ungdommen. Det blev jo netop et uløst problem for Ungdomssamvirket at inddrage de foreningsløse i arbejdet. Der havde måske også været grund til at redegøre for status på ungdommens yderste venstre front; i det hele siger bogen ikke noget om Ungdomssamvirkets forhold til kommunistisk ungdom, hvor den organiserede del af den i hvert fald i optakten var kritisk vendt mod sammenlutningen. I det hele savner man en kortlægning af stillingen inden for ungdommen landet over op mod 1940, som man også savner den for krigsårenes vedkommende. Af den grund kommer skildringen i nogen grad til at »hænge i luften«; det bliver lederkredsen og dens forhold, der er det centrale i fremstillingen.

Allerede i april-maj 1940 begyndte bestræbelserne for at samle de forskellige ungdomsorganisationer. Først mod årets slutning var samlingen en realitet. Sommeren og efteråret var gået med at finde sammen og med at opbygge de rammer, hvori man skulle virke. Brydningerne mellem de forskellige ledere og inden for de enkelte organisationer er skildret indgående og klart. Der kunne måske nok have været sagt noget mere om de indre brydninger; men det er et spørgsmål, om emnet kræver det. Under den-

ne periode foregik bemærkelsesværdige begivenheder inden for ungdomsarbejdet og i dansk politik. I Gerlev kaldte den københavnske studenterforening til nationalt møde, og her som ude i det politiske liv trådte genrejsere frem, der ville muge ud i dansk politik og gøre styret mere effektivt. Gerlev-mødet fik sin store betydning derved, at respektable folk mødte op og talte for genrejsning og blev imødegået offentligt af andre respektable folk (Ejnar P. Foss' kritik af Leif Gamborgs tale betød nok på stedet og i offentligheden mere end Poul Møllers, som bogen nævner); spørgsmålet om bevarelsen af det parlamentariske og demokratiske styre blev derved gennemdebatteret med andre end Frits Clausens folk. Det blev klart, hvor den offentlige mening stod; rimeligvis har det været et nyttigt varsko til Christian 10. Kongen havde ved regeringsomdannelsen i juni-juli været længere ude, end rimeligt var for en konstitutionel konge; men hen på efteråret stod han fast, da Højgårdkredsen forsøgte sit stormløb mod den herskende statsskik.

Det var den 14. november 1940, at Niels Høst på Højgaard-Kredsens vegne henvendte sig til kongen og fik nej. Endnu på den tid var Ungdomssamvirket under udformning; først den 31. oktober havde man fået en formand. Det var Hal Koch, der netop i løbet af november gjorde sit program klart for de forskellige organisationsledere, der hidtil som arbejdsudvalg havde ledet organisationen. Med Hal Kochs tiltræden skete et omsving, om end ikke uden tøven fra den hidtidige lederkreds. Man havde forestillet sig noget med enighed om et nationalt og kulturelt arbejde; men Hal Koch skød politisk arbejde frem som det centrale. Det var oplysning om politik, om folkestyre og parlamentarisme, man skulle drive. Ungdommen skulle opdrages til at forstå og interessere sig for dansk politisk arbejde.

Den videre fremstilling er viet Hal Kochs og enkelte andre ledes arbejde. Det er en dygtig historisk behandling, som her gives med en tiltrængt kortlægning af Hal Kochs store indsats, både i det daglige og i kritiske situationer. Det synes dog, som om forfatterne har vanskeligt ved at holde kronologien i fremstillingen, og denne lider også af andre formelle brist. Den senere sekretær i Ungdomssamvirket Knud Gedde, hvis dagbog noget ensidigt benyttes som kilde, dukker op i fremstillingen (s. 98), som om alle kender ham og ved, hvad han står for. Ganske afgørende for Hal Kochs valg til formand var, at Poul Hansen (den nuværende finansminister), efter en samtale med Hal Koch, fik D. S. U. til at gå ind for valget; det siges (s. 134), at det ikke vides, hvad Hal Koch ved denne lejlighed oplyste om sin stilling. Hvorfor har man ikke spurgt de to? Hal Koch selv har over for anmelderen oplyst, at han ikke lagde skjul på sin socialistiske overbevisning. Side 135 omtales uden nærmere kommentar et memorandum fra Hal Koch til Bramsnæs. Side 142 siges det, at Hal Kochs program var blevet forkastet ved det første møde med lederne; under omtalen af dette er det ikke blevet sagt, at det formeligt var blevet forkastet. Side 238-39 skildres situationen ved regeringsskiftet i 1942, og det siges, at man vedtager en resolution. Efter dette gribes tilbage, og først s. 241 får vi indholdet af resolutionen. Der kunne nævnes andre småbrist i disponeringen; men dette er mindre væsentligt. Langt mere centralt er spørgsmålet om behandlingen af selve organisationen Dansk Ungdomssamvirke.

Bogen er, som det ovenfor er sagt, blevet lederkredsens historie. Der gives spredte træk af arbejdet ude i landet; men her havde der virkelig været grund til at sætte ind. Dette burde have været behandlet langt mere systematisk; for selv om vi får at vide, at på landet betød Ungdomssam-

virket ingen ting, at studiekredsarbejdet aldrig kom rigtig i gang, at tilgangen til møderne svigtede, at man først når en rimelig mængde lokale organisationer i 1942 osv., så havde det dog været betydningsfuldt virkelig at få klarlagt, at Ungdomssamvirket ikke betød noget ud over landet, at den største del af de unge ikke havde nogen fornemmelse af at være med i det.

Skal Ungdomssamvirkets betydning gøres op, må den sikkert søges i det præventive. Havde den verdenspolitiske situation udviklet sig anderledes, kunne det have haft en positiv værdi, at man havde et fællesorgan for ungdommen. Det kunne ganske vist også have vist sig farligt med et sådant fælles overorgan, der måske lettere ville blive erobret end mange selvstændige foreninger. Med dette kommer man ind på det, som heller ikke er med i bogen, men som dog er et centralt problem. Hvem stod Ungdomssamvirket for? Hvordan brugte (og bruger!) organisationsledere deres mandater? De mange sportsforeninger – havde deres medlemmer givet lederne mandat til at give andre mandat til i kritiske, politiske situationer at stå som ungdommens talsmænd over for de politiske ledere? Bogen taler om, at Ungdomssamvirket havde (i 1942) fået »tag i ungdommen«. Havde det fået dette tag i ungdommen? Dette spørgsmål får vi ikke besvaret, fordi der ikke er nogen virkelig analyse af den organisatoriske opbygning; blot et så simpelt spørgsmål som, hvad medlemmerne betalte, er ikke besvaret. Om selve besvarelsen af spørgsmålet kun dette, at medlemmerne jo ikke indmeldte sig i Ungdomssamvirket, der var altså ikke tale om nogen bevidst handling, og dernæst dette, at forfatterne selv siger (jfr. ovenfor), at tilslutningen til arbejdet var spinkelt. Dette problem om organisationernes opbygning og funktion er overmåde betydningsfuldt til belysning af det moderne demokratis historie.

Dernæst er der selve vurderingen af Ungdomssamvirkets indsats. Denne ligger efter bogen fra årsskiftet 1940/41 til 29. august 1943. Uden udsagn i kilder må den virkelige betydning måske dog skydes frem til den offentliggjorte meddelelse i september 1940 om organisationens dannelse. Frem til årsskiftet stod et nazistisk kup som en latent trusel; men i december erkendte Frits Clausen selv, at hans bevægelse var kvalt (Parlament.kommiss. beretning 13, IV, 217). Lad være, at kupmuligheder stadig blev drøftet i de følgende måneder; men der var ingen tysk interesse for dem. At ungdomsorganisationerne allerede i september havde bekræftet samhøret med de gamle partier og deres politik har uden tvivl været med i billedet af den danske befolknings afvisning af DNSAP, det billede, der gjorde, at tyskerne ikke fandt grundlag for et kup.

I disse kritiske måneder var den spinkle og løse organisation en politisk faktor ved sin blotte eksistens. Det var den også senere. Derimod er der grund til at sætte spørgsmåltegn ved, om den øvede direkte indflydelse på de politiske afgørelser, sådan som forfatterne lægger op til (side 147). Ved tilslutningen til antikomminternpagten sluttede man sig til regeringen, men meddelte »at næste gang« ville man ikke være med. Følger man bogen, fandt der derefter i 1942 en »stadig skærpelse sted« i forholdet mellem politikerne og Ungdomssamvirket (s. 231), allerede s. 233 siges det dog modsat, at Ungdomssamvirkets arbejde sigtede »til bevarelse og til opbygning af regeringens autoritet«. I ni-mandsudvalget anerkendte man da også Hal Kochs arbejde (1/7 1942, Parlament.kom. beretning IV, s. 691 f), og Alsing Andersen sagde under drøftelsen af fuldmagtsloven i forbindelse med regeringskrisen i november 1942, at den ikke måtte være sådan, at man kunne internere Hal Koch (Parlament.komm.s beretning IV, s. 738). I selve

regeringskrisens forløb havde Ungdomssamvirket ingen andel, lige så lidt som det øvede nogen indflydelse på beslutningerne omkring 29. august 1943.

Ungdomssamvirkets betydning må sikkert gøres sådan op, at det ikke øvede nogen indflydelse på de politiske afgørelser. Endvidere, at det heller ikke betød noget direkte for det store flertal af unge. Derimod betød det noget i efteråret 1940 for at demonstrere ungdommens nej til nazismen og derefter ved at være den organisatoriske baggrund for Hal Kochs folkelige arbejde og ved at kanalisere de politiske ungdomsorganisationers standpunkter, sådan at de politiske partiers samarbejde på Rigsdagen også blev demonstreret på ungdommens front.

Forfatterne undgår ikke at puste deres emne op. Det er et spørgsmål, om debatten i lederkredsen ikke ofres vel megen plads i forhold til dens almene betydning. Hvad der er mere betænkeligt er, at man får indtrykket af, at den politiske informationsvirksomhed som helhed var lagt i hænderne på De ældres Råd og Ungdomssamvirket. I de andre partiers vælgerforeninger, gennem Socialdemokratiets aktivgrupper og i fagforeningerne fandt dog også et informationsarbejde sted. Rundt om i bogen tager forfatterne selv forskellige forbehold ved at nævne, at der også var andet end Ungdomssamvirket; helhedsindtrykket er dog, at man ikke i rimelig udstrækning har søgt at foretage en vurdering af størrelsesforholdene. Til gengæld er de enkelte situationer, man har taget op, behandlet på udmærket måde.

Vagn Dybdahl.

Aksel Lassen og Ole Karup Pedersen:
Slægtens Spor. (Gyldendal 1963).
185 s.

Der kan ikke være tvivl om, at *Slægtens Spor* er et originalt bidrag til

vor folkelige historiske litteratur. Forfatterne – en journalist, som har gjort en betydelig indsats som historiker, og en historiker, der har arbejdet med journalistik – har valgt en landsby på Ribekanten, og ud fra dette lillesamfund skildrer de en række forhold og begivenheder i det danske folks historie mellem 1526 og 1920. Det billede, som fremstår, er livfuldt og troværdigt, velegnet til at åbne den læge læsers øjne for, at hans egne forfædre må have oplevet tidernes skiften på en anden måde end adel, embedsstand og samfundsfilosoffer – velegnet også til at vække hans lyst til at læse mere om det. Hermed har vel bogen nået sit formål.

Faghistorikeren vil efter nærmere eftersyn opdage, hvilke alvorlige problemer som knytter sig til en fremgangsmåde som den, forfatterne her har valgt. De indleder hvert af de elleve kapitler eller »slægtsled« med en række data, opridses så nogle kultur- eller socialhistoriske forhold ved citat eller referat fra samtlige kilder og fremdrager slutteligt træk af sognets liv ud fra regnskaber, kontrakter, kirke- og tingbøger m. m. Det må fremhæves, at forfatterne mange steder afgjort har haft held med dette udvalg. Men bogens mening er vel at vise samspillet mellem de større linjer i den politiske og økonomiske historie og de konkrete ændringer i landsbyfolkenes vilkår og holdninger. Og selve samspillet kniber det med at få frem. De to ting er stillet op ved siden af hinanden. Men forfatterne har sjældent draget slutninger om det ene forløbs påvirkning af det andet; har sjældent draget slutninger om det de nøjes med forsigtige antydninger og halvkvædede viser. Fornuftigt nok; thi vi ved meget lidt om, hvad love og forordninger har betydet for dagliglivet, og lige så lidt om, hvordan menigmand har set på begivenhederne.

I skildringen af landsbysamfundet viser forfatterne samme prisværdige forsigtighed, men også samme mær-